

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:5

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Drs D. J. Galle, Kampen; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Middelrecht; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herksen, Ermelo; A. Janse, Biggekerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden, Zeist; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Luijkenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijkenaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wansveld; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Smilde, Groningen; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr N. Streefkerk, Wolvega; D. Stroom, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr C. Veenhof, Haarlem; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Jan Zwart, Zaandam.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 7.50 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: De grond voor ons weten. III. — Uit de Schrift: Blijdschap. (1 Thessa. 5:16.) — Kerkelijk Leven: De klok achteruitgezet. Recht en plicht tot symbolvorming. II. Afvaardiging. „Leerwader Kerkblad”. Rectificatie. — Even Parkeeren: Hemelsblauwe stridjes. — Literatuur en Kunst: Is het mijn schuld? I. — Uit de Historie: Twee proefschriften. — Muz. Kroniek: De strijd rond het „Ghebruik en Ongebruik van 't Orgel”. I. — Uit het Pol. en Soc. Leven: Iets over het Rassenvraagstuk in onzen tijd. — Perschoonw. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

De grond voor ons weten.

III.

Waar Dr Hepp verzuimd heeft eenigen grondslag aan zijn stelling te geven, zouden we geneigd zijn te zeggen: het testimonium generale, het algemeene getuigenis aan de zijde van het subject als zekerheidsgrond voor ons weten, is een fictie gebouwd op een fictie.

Het verwondert ons dan ook niet dat het den schrijver niet gelukt, het groote belang ervan aan ons duidelijk te maken.

De stelling, waarmee heel zijn betoog staat of valt vind ik op blz. 116 in dit woord:

„Noch het subject, noch het object kan ons den laatste grond voor onze zekerheid bieden”.

Enkele regels verder voegt hij hieraan toe: „de „fundamenten onzer zekerheid worden niet gevonden binnen de grenzen van het geschapene, „maar liggen dieper”.

Volgens Dr Hepp ligt de grond van onze zekerheid dus in het algemeene getuigenis des Heiligen Geestes in het hart van ieder mensch, hetwelk „aanzegt, dat de getuigenissen (van de dingen buiten ons tot ons komende) waar zijn”.

Dit getuigenis ligt niet in 't geschapene (het object) doch in het subject, den mensch, maar is toch niet het subject zelf. Dr Hepp zegt hiervan (pag. 133): „Dat de zekerheid zelf iets subjectiefs „is, daarover bestaat geen verschil van gevoelen. „Maar daarom behoeft de grond van die zekerheid nog niet subjectief te wezen; zelfs mag hij „dit niet zijn, anders wordt de zekerheid in plaats „van subjectief subjectivistisch. Omdat elk deel „van mijn lichaam, tot mijn voetzolen toe, tot „mijzelf behoort, daarom behoeft de grond waar- „op ik sta, nog niet tot mijzelf te behooren”.

De voorstelling is dus deze: Er is iemand aan den kant van het subject, die in dat subject getuigt: het objectieve getuigenis dat van buiten tot u komt, is waar! Dit getuigenis aan de zijde van het subject nu is niet subjectief, maar het is de grond in mij, waarop ik welbewust (zekerheid is toch bewust) sta.

Hiermee is dan volgens Dr Hepp het subjectivisme en ook het idealisme en het solipsisme afgesneden. Ook de zelfgenoegzaamheid van het menschelek denken.

Wij verstaan, dat we hier de uiterste voorzichtigheid in acht hebben te nemen. Maar de heiligheid van de zaak is tegelijk een aansporing tot nauwkeurig onderzoek. Temeer waar de kwestie voor het menschelek kennen van 't grootste gewicht is. (Joh. 17:3.)

1) Idealisme en solipsisme liggen in dezelfde lijn en zijn beide subjectivistisch. Het idealisme (Berkeley, Fichte e.a.) voert tot de ontkenning van de wereld buiten ons, om alleen de idee in het subject als werkelijk over te houden.

Het solipsisme is de consequentie hiervan, de leer van het: ik ben er alleen. Het woord is samengesteld uit „ipse”, zelf, en „solus”, alleen.

Dr Hepp legt dus den grond voor het menschelek kennen in het subject, in den mensch, die kent. Toch is het, volgens hem, niet subjectief, want het is het getuigenis van God in het subject. Wanneer dit nu beantwoordt aan den term „testimonium”; dan is het een getuigenis der waarheid, dat ieder mensch in zich waarneemt.

„Ieder mensch heeft althans eenige onmiddellijke „zekerheid. Nooit kan een mensch zoover weg- „zinken, dat de Geest hem zijn testimonium gene- „rale en daarmee alle zekerheid ten eenenmale „onthoudt. Dan zou hij ook noodzakelijk ophou- „den mensch te zijn. Reeds in den prillen kinder- „leeftijd is het aanwezig”.

Toch is het niet de bedoeling van den schrijver, dat de mensch dit getuigenis in zich hoort of waarneemt, of zelfs bewustheid daarvan heeft, zoodat hij door overtuiging van binnen uit zeker wordt. In dat geval toch zou het testimonium een inhoud hebben, die het aan het subject openbaart, en dus zou het in zekeren zin toch weer als iets objectiefs worden waargenomen, al komt het dan ook niet uit het geschapene. Waar we hier heen moeten met het woord van den schrijver, dat het testimonium „aanzegt”, dat de externe, van buiten af tot ons komende, getuigenissen waar zijn, weet ik niet.

De term „getuigenis” is dus niet goed. De Geest werkt op een andere manier dan door overtuiging de zekerheid in het menschelek subject. Er is geen bewuste waarneming daarvan in het subject.

Maar dan kan Dr Hepp dit getuigenis in geen geval den grond noemen, waarop wij staan.

'Tis niet buiten het subject. Maar 'tis in het subject. Hij mag het testimonium van den Heiligen Geest dan willen blijven onderscheiden van „het testimonium spiritus nostri”, het getuigenis van onzen geest, het blijft toch altijd binnen het subject.

Wanneer Dr Hepp ons nu verzekert, „dat de „grond van de zekerheid nog niet subjectief be- „hoeft te wezen” (blz. 133), en: „omdat elk deel „van mijn lichaam tot mijn voetzolen toe tot mij- „zelf behoort, daarom behoeft de grond waarop „ik sta, nog niet tot mijzelf te behooren”, dan kunnen wij antwoorden: het algemeene getuigenis aan de zijde van het subject, dat ge bepleit, wordt nimmer als de grond, waarop gij staat, een zaak buiten het subject. Het mag dan onder het subject of in 't verlengde van het subject gedacht worden, het blijft steeds behooren tot het subject. Al neemt Dr Hepp nog zooveel nieuwe voetzolen, ze worden nooit de grond, waarop hij staat.

Men zal er, op dit standpunt, ook onmogelijk aan kunnen ontkomen om in het menschelek subject iets absoluuts te denken. Dat Dr Hepp onder de eigenschappen van zijn testimonium generale opneemt b.v. de transcendentie, de onfeilbaarheid en de onwederstandelijkheid, lijkt mij dan ook niet geheel zonder bedenking. Men kan ook nooit weten, wat een oorspronkelijkheidszieke epigoon in later tijd hiervan maakt.

Dr Hepp heeft den grond der menscheleke kennis buiten het subject en buiten het object pogen te vinden, buiten welke twee geen derde is. Dus is hij in het subjectieve blijven hangen.

Voor den goeden lezer heeft hij evenwel duidelijk aan het licht gebracht, dat die grond daar niet te vinden is.

Derhalve blijft over, dat, wanneer er een grond voor ons weten bestaat, deze allereerst gezocht moet worden in het object. Geen kenmerk, tenzij op objectieven grond. De negatieve stelling van Dr Hepp: „de fundamenten onzer zekerheid worden niet gevonden binnen de grenzen van het geschapene” moet worden omgekeerd.

2) Deze tegenstelling tusschen subject en object wordt alleen zoo scherp gebedacht onder restrictie van hetgeen in noot 1 bij het eerste artikel hierover is gezegd.

Telkens en telkens waarschuwen we tegen de pantheistische strooming, die over alle akker des levens haar wateren vloeien doet, en, helaas! door Schleiermacher, ook binnengelaten is op het erf der theologie.

Laat ons er thans bijvoegen, dat men toch door het dwepen op den kansel met het denkbeeld van „persoonlijkheid” zich niet late diets maken, dat het pantheistisch gevaar week.

Eer komt het juist daardoor nader. Van de „persoonlijkheid” komt men op de „ideale persoonlijkheid”, waarvan de personen slechts gevarieerde uitingen zijn.

En dan kan men met Fichte wel in gewonen zin die „ideale persoonlijkheid” in God plaatsen, maar, en dat is 't ontzettende, men kan evengoed, vlak omgekeerd, die „ideale persoonlijkheid” in zijn ik als idee „mensch” stellen.

Dr A. KUYPER.

De Heraut, No. 252, 22 Oct. 1882.

De waarheid is: het geschapene is het fundament onzer zekerheid.

Alvorens hierover nu te gaan handelen, stel ik voorop, dat „verzekerdheid” een betere term is om „subjectieve zekerheid” aan te duiden dan „zekerheid”.

Dit woord voorkomt ook verwarring met „objectieve zekerheid”, die men „zekerheid” kan blijven noemen. Het gaat hier dus over: den grond onzer verzekerdheid.

Dit is ook het vraagstuk, waarover de dissertatie van Dr Hepp handelt.

Ook merk ik op, dat de menscheleke verzekerdheid licht te hoog wordt aangeslagen, en dat rekening moet worden gehouden met het feit, dat verschillende menschen vast verzekerd kunnen zijn van tegengestelde zaken, dat er veel verzekerdheid is, die met de waarheid niet overeenstemt, dat die „subjectieve zekerheid” altijd relatief en gebrekkig is, en dat een kennen volkomen adequaat aan de objectieve waarheid, bij menschen niet voorkomt.

Dr Hepp nu heeft groot bezwaar tegen den objectieven grond onzer verzekerdheid.

Hij zegt op blz. 148: „Het testimonium externum, (het getuigenis dat uit de wereld buiten ons „tot ons komt. P.) is onmachtig, ons de waarheid „te verzekeren, het openbaart haar alleen. Wan- „neer de openbaring ons tevens zekerheid moest „schenken, zou ze dit moeten doen door de dingen „om ons heen, die we om hunszelfs wille zouden „moeten gelooven. Neen, de dingen zijn slechts „de gezanten van den H. Geest. Zij doen mij Zijn „getuigenis hooren. Maar absolute zekerheid be- „kom ik eerst dan, wanneer de H. Geest mij buiten „die gezanten om, te gelooven geeft dat hun open- „baring waarheid is. En dat heeft plaats in het „testimonium generale internum”.

Een oogenblik later bewijst Dr Hepp, dat hij van die „absolute” zekerheid, die het testimonium generale internum geeft, zelf toch niet absoluut zeker is. Want hij zegt er van: „Het is al- „leen zijn roeping het inwendige getuigenis te „bevestigen, voor ons onwankelbaar vast te ma- „ken; van de waarheid ons zóó te doordringen, „dat geen ernstige diepe twijfel bij ons rijzen kan.” Dus wel twijfel!

Maar géén ernstige, diepe.

De dingen om ons heen schenken ons, volgens Dr Hepp, geen zekere kennis van hun bestaan.

Hij zegt: „Tegen den objectieven zekerheids- „grond kunnen minstens zooveel bezwaren worden „ingebracht als tegen de subjectieve. Het voert „tot onderwerping aan de natuur, d.i. fatalisme”.